

Тетяна НАЗАРЧУК,

аспірант кафедри історії України і допоміжних історичних дисциплін
Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського

Розвиток історичної бібліографії Криму

У статті розглядається творча діяльність одного з провідних бібліографів Криму 20-х років ХХ ст. В. В. Симоновського – активного пропагандиста бібліографічної науки та краєзнавства, який зробив великий внесок у систематизацію опублікованої спадщини з історії й етнографії народів Криму.

К л ю ч о в і с л о в а: краєзнавча бібліографія, бібліографічна робота, бібліотеки, місцеві краєзнавчі видання, покажчики.

Розвиток історичної бібліографії в Кримській АСРР пов'язаний з ім'ям видатного бібліографа Віктора Васильовича Симоновського (1869–1933). Він народився в містечку Сорочинці Полтавської губернії, в родині священика. Початкову освіту здобув у духовній семінарії, хоча з юнацьких років прагнув до світської.

Загальний підйом 60-х років ХІХ століття, який переживала країна, торкнувся й середовища, яке оточувало В. В. Симоновського. Він відмовився йти в служителі культури й в 1893 р. вирішив подати заяву до університету, де намагався продовжити свою освіту. Батько не став його відмовляти, і, не зважаючи на велику родину й важке матеріальне становище, обіцяв трохи допомагати синові. У серпні 1893 р. В. В. Симоновський був зарахований студентом медичного факультету Томського університету, але навчався лише до травня 1894 р. Через суворий клімат і важкі умови життя, він переніс захворювання на тиф і змушений був, не закінчивши університету, повернутися додому і без належної підготовки приступити до шкільної роботи. Тільки в 1897 р. йому вдалося прослухати короткострокові курси в м. Хоролі, що його не задовольнило. В 1900 р. ним була зроблена спроба вступити до Юр'ївського університету на юридичний факультет. Через рік, у вересні 1901 р. В. В. Симоновський був відрахований за невнесення платні за навчання. Тільки через 14 років напруженої роботи, спочатку – в школі, а потім – у відділах народної освіти, В. В. Симоновському вдалося нарешті закінчити факультет російської мови і літератури (у майбутньому славетної Ленінградської педагогічної академії)¹.

1913 р. В. В. Симоновський приступив до роботи у відділі народної освіти Таврійської губернії. У період діяльності на ниві народної освіти 1914–1918 рр. В. В. Симоновський неодноразово виступав у періодичних виданнях із цікавими публікаціями, частина з яких була присвячена проблемі українізації школи в Таврійській губернії. У статті «До питання про українізацію початкової народної школи в Таврійській губернії» В. В. Симоновський справедливо відзначав, що школа, яка нехтує народністю, не може мати успіху. Навівши статистичні дані про кількість українських дітей у школах різних повітів Таврійської губернії, про особливості лексики місцевих жителів, автор приходить до висновку про необхідність українізувати початкову школу в Таврійській губернії. Вже в серпні 1917 р. В. В. Симоновський опублікував «Відкритий лист Таврійському губернському земельному комітету», де відзначив, що Губернський земельний комітет спотворив відсоткове відношення українців у Таврійській губернії. Він навів достовірні відомості про достатньо велику кількість українців-учнів як в північних повітах губернії, так і в Криму². Про необхідність українізації школи і активізації викладання українською мовою, В. В. Симоновський також виступив на сторінках журналу «Для народного учителя» зі статтею «Про необхідність українізації початкової

² *Непомнящий А. А.* Вопрос об украинском языке в Таврической губернии в опубликованном наследии библиографа В. В. Симоновского (по новым библиографическим источникам) // Записки з загальної лінгвістики = Opera annua in linguistica generalis: 36. наук. праць. – Одеса: Астропринт, 2002. – Вип. 5: Мова та національна свідомість. – С. 142–145.

¹ ДГААРК, ф. 3318, оп. 1, спр. 25, арк. 1–7.

шкільної освіти на території Таврійської губернії, заселеної українським населенням»³.

В 1919 р. В. В. Симоновський був призначений експертом народної освіти і завідувачем Музею наочних і навчальних посібників, керівником Центральної педагогічної бібліотеки Кримського відділу народної освіти. Він став автором ряду публікацій про розвиток народної освіти в Криму і українізації місцевих шкіл. Із цього часу В. В. Симоновський став бібліографом⁴.

Працюючи в Криму, В. В. Симоновський користувався повагою серед педагогів і громадських діячів. Його плідна праця з обліку творів місцевих видань перших років революції недостатньо представлена у фондах центральних бібліотек і в Книжковій палаті. При обліку книжкової продукції, яка видавалась у Криму, у зв'язку з виділеною в ті роки Кримською АСРР, значне місце займали видання російською, а також кримськотатарською мовами. В. В. Симоновським враховувалася, насамперед, книжкова і журнальна продукція, і частково, через неповноту газетних фондів у бібліотеках, газетна продукція. Разом із тим значне місце в роботі займав облік краєзнавчої літератури про Крим як книжкової, так і журнальної, а іноді й газетної.

Перша історико-краєзнавча галузева бібліографія В. В. Симоновського належить до 1926 р., коли в «Бюллетене Кримського центрального статистического управления» була вміщена «Бібліографія з кримського тютюнництва і тютюнової промисловості»⁵.

В. В. Симоновським була укладена бібліографія з кримознавства за перші роки радянського періоду, надрукована у ювілейній збірці «Весь Крим», виданій КримЦиком (Сімферополь) 1926 року, з короткими анотаціями, які розкривають зміст статей у журналах і книгах.

У ювілейну збірку «Весь Крим», де широко

³ Симоновский В. В. О необходимости украинизации начального школьного просвещения на территории Таврической губернии, занимаемой украинским населением // Для народного учителя. – 1917. – № 10. – С. 1–11.

⁴ Непомнящий А. А. История и этнография народов Крыма: Библиография и архивы (конец XVIII – начало XX века). – Симферополь: Доля, 2001. – С. 30.

⁵ Симоновский В. В. Библиография по крымскому табачководству и табачной промышленности // Бюллетень Кримського центрального статистического управления. – 1926. – № 6. – С. 124–134; *Он же*. Библиография по крымскому ведению // Весь Крым. 1920–1925: Юбилейный сб. – Симферополь: Изд-во КрымЦИКа, 1926. – С. 517–534.

охоплено розвиток продуктивних сил народного господарства і культури Криму, через брак місця ввійшли лише найзначніші праці і статті 1917–1924 рр. і статті 1925–1926 рр. (усього 720 назв).

Під час роботи над цим бібліографічним оглядом, В. В. Симоновський, у цілях збереження спадкоємності з капітальною тритомною працею бібліографії про Крим дорадянського періоду А. І. Маркевича (з відповідними змінами і доповненнями) використав його систему класифікації матеріалів.

При обліку книжкових видань значне місце займають публікації російською і кримськотатарською мовою. Вся наведена література про Крим розділена на десять великих відділів. Відділ I: а) Історія. Археологія. Нумізмати́ка; б) Революційний рух. Мемуари. Відділ II: Мінералогія. Геологія. Географія. Біологія. Ботаніка. Зоологія. Хімія. Астрономія. Відділ III: Соціологія. Статистика (взагалі і статистика населення). Політичні партії. Робоче питання. Фінансова економіка. Кооперація. Право. Управління. Побут і звичаї. Відділ IV: Сільське господарство. Ентомологія. Промисловість. Торгівля. Транспорт. Відділ V: Голод. Відділ VI: Медицина. Курорти. Соціальна гігієна. Відділ VII: Народна освіта. Відділ VIII: Мовознавство. Відділ IX: Мистецтво. Спів. Ігри. Відділ X: Путівники. Довідники. У середині відділів література розміщена в алфавітному порядку⁶.

У подальші роки В. В. Симоновський доповнив свій покажчик і підготував до друку нове видання (охоплена література за 1900–1926 рр.). Зберігся рукопис цього довідника обсягом 20 друкованих аркушів, в якому налічується 1828 назв робіт, у тому числі й національними мовами (караїмська, кримськотатарська, кримчацька).

Влітку 1927 р., в Сімферополі був проведений Усекримський краєзнавчий з'їзд. На ньому, поряд з іншими, виголошена доповідь про краєзнавчу роботу бібліотек. Кримське центральне статистичне управління провело анкетування про краєзнавчу роботу бібліотек. У підготовці анкети активну участь брав В. В. Симоновський. Мета цього анкетування – порушити питання про роль кримських наукових бібліотек і залучення їх до планомірної і систематичної краєзнавчої роботи⁷.

У Криму В. В. Симоновський був відомий не тільки як укладач краєзнавчої бібліографії, але й

⁶ Симоновский В. В. Библиография по крымскому ведению // Весь Крым. 1920–1925: Юбилейный сб. – Симферополь: Изд-во КрымЦИКа, 1926. – С. 517–534.

⁷ ДГААРК, ф. 3318, оп. 1, спр. 21 А, арк. 1–25.

як активний пропагандист бібліографічної науки і краєзнавства. Він вважав вивчення бібліографії Криму однією з важливих передумов для розвитку місцевої культури. У зв'язку з цим у статті «Нариси роботи краєзнавця бібліотек», надрукованої в журналі «Краеведение» (Ленінград, 1928, № 8), він приділяє велику увагу краєзнавчій роботі не тільки великих і спеціальних бібліотек, але і шкільних.

У цілях широкого ознайомлення з бібліографічною роботою в Криму і залучення в колективну бібліографічну роботу науково-дослідних установ, В. В. Симоновський в 1929 р. написав статтю «Очерки библиографической работы в Крыму», в якій він визначив, що Крим здавна притягує до себе увагу багатьох видатних учених. Спадщина, залишена різними науковими асоціаціями, й окремі дослідження в царині вивчення Криму, величезні. Багато цінних праць із вивчення краю дотепер залишаються невідомими широкому загалу читачів і не можуть бути використані. У цій праці бібліограф уперше дав стисло оцінку бібліографічній спадщини дорадянської епохи в Криму та докладно зупинився на розвитку бібліографічних студій на півострові наприкінці 1920-х років. Стаття є унікальним джерелом відомостей про розвиток бібліографії в Кримській АСРР. З неї, зокрема, дізнаємося, що у цей час було підготовлено до друку: рукопис четвертого випуску «ТАУРИСІ», що складався з кримознавчих статей та описів книг з історії, археології, етнографії, географії і соціології (обсяг 16 друк. арк.; автор – патріарх кримської бібліографії А. Маркевич); каталог бібліотеки «Крим» Центрального музею Тавриди (підготував Д. С. Спірідонов); добірку кримознавчих видань кримськотатарською мовою, які вийшли за десять років (укладач О. Акчокракли)⁸.

У тому ж 1929 р. В. В. Симоновський виступив з ідеєю створення при Кримському педагогічному інституті першого в Криму бібліографічного товариства, завдання якого він бачив у тому, щоб об'єднати бібліографічну роботу на півострові, з'ясувати долю, характер і зміст тих відомих книжкових збірок, які не потрапили після встановлення радянської влади в громадські бібліотеки, скласти зведений покажчик кримознавчої літератури з усіх галузей знання, зібрати матеріали для біобібліографічного словника кримських авторів.

В останні роки свого життя В. В. Симоновський

⁸ *Непомнящий А. А.* Сторінки історії кримської бібліографії 20–30-х рр. ХХ століття // *Бібл. планета.* – 2006. – № 3. – С. 35.

був бібліотекарем наукових установ Криму. Удосконалюючись у галузі книгознавства, він вступив у члени Кримської секції науковців і був одним з активних членів бібліотечної групи, яка існувала при СНР Криму. З переходом на бібліотечну роботу, В. В. Симоновський цілком був зайнятий роботою з бібліографії, виступав з лекціями по радіо, готував матеріали в стінгазети. Він став укладачем низки місцевих краєзнавчих видань. У його особовому фонді виявлений «Перелік краєзнавчої літератури, що виходить в Криму 1930–1931 рр.», який залишився в рукописі (1931)⁹.

До цього періоду належить розпочата В. В. Симоновським робота над складанням «Бібліографії кримської бібліографії», яку він вважав однією з найважливіших передумов успішної довідково-бібліографічної роботи. Він плідно працював у галузі краєзнавчої бібліографії і був членом-кореспондентом ряду центральних наукових установ (наприклад Державної центральної книжкової палати). Йому належить низка робіт із бібліографії, котрі друкувалися в «Економике и культуре Крыма», «Красном Крыму», «Южных ведомостях», в яких він торкався різних питань бібліотечно-бібліографічної справи, культурно-масової роботи, технопропаганди (наприклад про технічні бібліотеки, підвищення кваліфікації кримських бібліотечних працівників, краєзнавчу роботу бібліотек і участь їх у технопропаганді).

Останніми роками В. В. Симоновський був зайнятий підготовкою «Кримської радянської енциклопедії», цьому питанню він присвятив статтю, яку не встиг закінчити¹⁰.

Помер В. В. Симоновський в 1933 р. Кримська громадськість втратила видатного діяча в галузі краєзнавства, педагога, ентузіаста своєї справи. Він зробив вагомий внесок у розвиток каталогізації опублікованої спадщини з історії і етнографії Криму¹¹. Проведена ним робота як бібліографа представляє серйозну наукову цінність, допомагає заповнити деякі прогалини в публікаціях місцевого друку.

⁹ *Непомнящий А. А.* Востокведческие библиографические пособия XIX – первой трети XX века как источник крымоведческих исследований // *Культура народов Причерноморья.* – Симферополь, 2002. – № 36. – С. 97.

¹⁰ ДГААРК, ф. 3318, оп. 1, спр. 24 А, арк. 1–2.

¹¹ *Непомнящий А. А.* Почему исчез «золотой фонд» крымской библиографии 1920-х–1930-х годов? // *Литература та культура Полісся / Ніжинський держ. пед. ун-т ім. Миколи Гоголя.* – Ніжин, 2002. – Вип. 20: Історичні та культурологічні процеси на Поліссі та Україні (ХІ–ХХ століття). – С. 158–163.